

Eötvös Lóránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar
Szociológia Doktori Iskola
Szociálpolitika Program

Drogfogyasztás és felnőtté válás a fiatal felnőtt populáció körében Magyarországon

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Arnold Petra

Témavezető: Somlai Péter, professzor emeritus, ELTE TáTK

2015

I. A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI, PROBLÉMAFELVETÉS

Az új évezredben egy új típusú kultúra, civilizáció kibontakozásának vagyunk tanúi, amelyet posztmodern civilizációnak neveznek. E kibontakozóban lévő posztmodern kultúrának a „terméke” egy olyan ifjúság, amely életstílus, értékrend, magatartás, mentalitás tekintetében eltér a hagyományos civilizáció fiataljaitól. A posztmodern ifjúságra jellemző, hogy a nemi különbségek elmosódnak: a lányok farmert, rövid haját, a fiúk hosszú haját, fülbevalót viselnek. A posztmodern kor fiataljai a materiális értékek (pénz, karrier) helyett a posztmateriális értékeket (lelki béke, önmegvalósítás) tartják fontosnak; nem rendelkeznek állandó hivatással; korábban létesítenek szexuális kapcsolatot; korábban próbálják ki a drogokat; hosszabb ideig járnak iskolába; hosszabb ideig szorúlnak rá a szülők anyagi támogatására; később létesítenek házastársi, élettársi kapcsolatot, mint az előző kor fiataljai. A posztmodern kultúra fiataljai körében már nem „trendi” az életpálya szekvenciális modellje: egyre kevesebben járják be a hagyományos életútszakaszokat (iskola – munkavállalás – házasság - gyermekvállalás) (Somlai 2007). A tanulás, munka világában, a nemi szerepekben, a párkapcsolatokban, a szexuális magatartásban, illetve a mentalitásban történő változások mind azt mutatják, hogy egy újfajta ifjú nemzedék kialakulása figyelhető meg napjainkban, amelyet a szakirodalom új ifjúságnak (Somlai 2007), posztadoleszcenseknek (Keniston 1968) nevez.

Az egyes életszakaszok (óvodáskor, általános iskolás kor, serdülőkor, fiatal felnőttkor, felnőttkor, időskor) közötti átmenetek nehéz időszakok, ugyanis az egyénnek minden életszakaszban különböző feladatokkal, kihívásokkal kell megküzdenie (Erikson 1968). Több elmélet is hangsúlyozza, hogy az identitásfejlődés egy életen át tartó folyamat (Settlage 1944). Azonban a legkritikusabb, legválságosabb időszaknak a serdülőkorból a felnőttkorba való átmenet tekinthető. Ebben az időszakban történik az egyik legnagyobb pszicho-szociális változás: a fiatal ekkor lép ki a serdülőkorból; ekkor történik meg a szülői háztól való leválás; ekkor alakul ki az egyén életminősége, értékrendje, életmódja, identitása, vagyis az egyén helye a társadalomban (Arnett 2004); ebben az életszakaszban kell - a lehetőségek özönében - jövőt meghatározó döntéseket hoznia, elsősorban a hivatás és a párválasztás területén.

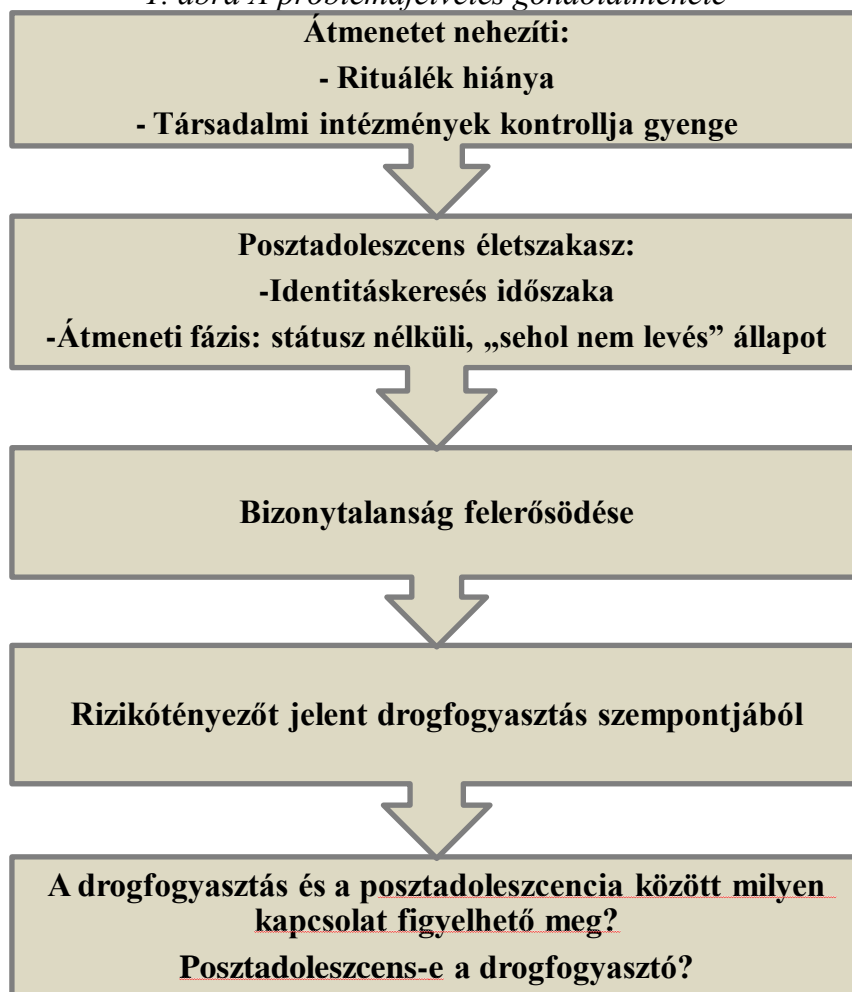
A posztadoleszcens életszakasz egy hosszabb átmenet a serdülőkor és a felnőttkor között, amikor a fiatalok bizonyos szempontból még a serdülőkhöz, más szempontból azonban már a felnőttekhez tartoznak (Arnett 2004, Vaskovics 2000). A posztadoleszcens életszakasz a serdülőkor, a serdülőkori normatív krízis és az identitáskeresés időszakának az elhúzódását is jelenti egyben, amely bizonytalanságot eredményez az egyén életében (Arnett 2004, Somlai 2007, Stone et al. 2012). A hosszabb átmenet egy tartósan „státusz nélküli”, „sehol nem levés” állapot (Genep 2007), ami szintén bizonytalansággal jár.

A serdülőkorból a felnőttkorba való átmenet akkor tud zökkenőmentesen lezajlani, ha az intézményi keretekhez kötött (Erikson 1968), azonban a posztmodern korban a fiatalok kikerültek azon társadalmi intézmények – család, iskola, társadalmi szervezetek – alól, amelyek az előző korszakban többnyire erősen kontrollálták életüket (Zinnecker 1993, Gábor 1995). Beck (2003) által kockázat társadalomnak nevezett új korban a lehetőségek közötti választásokhoz, döntésekhez többé már nem nyújtanak segítséget a hagyományos intézmények. Ennek eredménye, „hogy az emberek egyre mélyebben bonyolódnak az elbizonytalanodás, a kínzó kérdések és az önmagukról való megbizonyosodás labirintusába” (Beck 2003: 177), és egyre fontosabb számukra az

önmegvalósítás, a személyes képességek kibontakoztatása. A hagyományos civilizáció fiataljai számára kiszámíthatóbb volt a jövő, amely ugyan „korlátozta az egyén szabadságát, hiszen akadályozta a helyesbítéseket és változtatásokat, de az állandóság ígérését hordozta, és irányt adott a fiatalok előrelátásának” (Somlai 2007:39). Régebben rituálék segítették az egyént az átmeneti, normatív krízises szakaszokban. A mai posztmodern társadalomban azonban hiányoznak ezek a rituálék (Péley 2002, Pikó 2005, Demetrovics 2010, Coomber et al. 2013), így az egyénnek önállóan és egyedül kell megküzdenie az átmeneti élethelyzettel, hogy a következő életszakaszba léphessen. Azok a fiatalok pedig, akiknek nem sikerül megküzdeniük a fiatal felnőttkor ezen kihívásaival, a köztes, „sehol nem levés” (Genep 2007), bizonytalan állapotban ragadhatnak.

Összegezve: a posztadoleszcens életszakasz egyrészt az identitáskeresés időszaka, másrészt egy hosszabb átmenet, státusz nélküli, „sehol nem levés” állapot. Az átmenetet nehezíti, hogy a mai társadalmakban hiányoznak a rituálék, illetve, hogy a fiatalok kikerültek a társadalmi intézmények kontrollja alól. Mindezen tényezők együttesen bizonytalanságot eredményeznek az egyén életében, ami rizikótényezőként lép fel a különböző deviáns magatartásformák – problémás alkohol- és kábítószer-használat, kóros játékszenvedély, evési zavar, testedzés addikció, kényszeres vásárlás, munkafüggőség – megjelenése szempontjából (Stone et al. 2012, Arnett 2004, Füleki 2007, Péley 2002). A hazai és nemzetközi drogepidemiológiai vizsgálatok alapján a droghasználat trendjei, életkori mintázata, illetve szociológiai jellemzői ezeket a kockázati tényezőket megerősítik: az első droghasználat időpontja alapján felrajzolható kumulált prevalencia-görbe alapján az 1980-as, 1990-es évektől a fiatal felnőtt korosztály fokozott érintettsége figyelhető meg (Paksi 2007).

1. ábra A problémafelvetés gondolatmenete

A fenti gondolatmenet eredményeképpen fogalmazódott meg bennem a kérdés, hogy a drogfogyasztás és a posztadoleszcencia között milyen kapcsolat figyelhető meg? Egymást erősítő jelenségekről van-e szó? A drogfogyasztó posztadoleszcens-e? Másként fogalmazva: a drogfogyasztók inkább bírnak posztadoleszcens jellemzőkkel, mint azok, akik soha nem próbáltak ki kábítószeret (továbbiakban: nem fogyasztók)? A kérdést fordítva is feltehetjük: a posztadoleszcens drogfogyasztó-e? A posztadoleszcensek nagyobb eséllyel lesznek-e drogfogyasztók, mint a nem posztadoleszcensek? Szeretném itt a bevezetőben leszögezni, hogy ez a tanulmány nem ad választ arra a kérdésre, hogy a posztadoleszcensek lesznek-e inkább drogfogyasztók, vagy pedig a drogfogyasztók lesznek-e inkább posztadoleszcensek, ugyanis a dolgozatban bemutatásra kerülő kutatás az ok-okozati vizsgálatra nem alkalmas. Annak a kérdésnek a megválaszolására viszont annál inkább, hogy a drogfogyasztók és a nem fogyasztók körében a felnőtté válás, illetve a posztadoleszcens jellemzők tekintetében milyen hasonlóságok és különbségek figyelhetőek meg. Kérdésként vetődik fel továbbá, hogy a drogfogyasztás intenzitása mennyiben változtat a drogfogyasztás és a posztadoleszcencia jelenségek viszonyrendszerén: a felnőtté válás és a posztadoleszcens jellemzők tekintetében miben különböznek egymástól a problémás fogyasztók, az alkalmi fogyasztók és azok, akik soha nem próbáltak ki kábítószeret?

A disszertáció célja a drogfogyasztás és a posztadoleszcencia közötti kapcsolat vizsgálata szociológiai, valamint pszicho-szociális dimenziók mentén a fiatal felnőtt populáció körében. E dolgozat kísérletet tesz annak bemutatására, hogy az egyes drogfogyasztói csoportok - problémás fogyasztók, alkalmi fogyasztók és nem fogyasztók - a posztadoleszcencia jellemzők (szociológiai dimenzió), valamint a felnőtté válás folyamatát befolyásoló tényezők (pszicho-szociális dimenzió) mentén miben mutatnak különbségeket és hasonlóságokat.

A kutatás relevanciáját erősíti az is, hogy mindezidáig Magyarországon nagyon kevés olyan kutatás készült (Székely et al. 2012, Fact 2010, Vingender 2006), amely a posztadoleszcencia/felnöttség és a szerhasználat kapcsolatát vizsgálta.

II. MÓDSZER

A kutatás a 18-34 éves, tiltott szert soha nem használókat, alkalmi és problémás használókat célozza meg. A szülői háztól való leválás esetében Vaskovics (2000) elméletét alkalmaztam. A posztadoleszcencia egyéb jellemzői közé a munkavállalással, tanulással, párkapcsolattal, gyermekvállalással kapcsolatos tényezőket soroltam. A kutatás pszicho-szociális pillére esetében Erikson (1968) személyiségfejlődés elméletére támaszkodtam. Mind a három drogfogyasztói csoport elérése hólabda és networking technikák kombinációjával történt. A problémás droghasználókat az EMCDDA definíciója (Scalia et al. 2008) alapján határoztam meg, az alkalmi használókat pedig az Egyesült Államok Marihuána és Drog Abúzus Elleni Nemzeti Bizottsága által kialakított tipizálási mód (Demetrovics 2007) segítségével definiáltam. Bruttó minta 45 fő, nettó minta 42 fő. A kutatás kombinált technikával, McAdams-i (McAdams 2008) életútinterjú módszerrel, valamint face to face és önkitöltős kérdőív együttes alkalmazásával valósult meg, 2010 tavaszán. A kérdőíveket SPSS segítségével dolgoztam fel, az interjúk elemzésénél a megalapozott elméletre (Glaser, Strauss 1967, Glaser 1978, Strauss 1987) támaszkodtam.

III. EREDMÉNYEK

Az eredmények alapján három modellt állítottam fel. A modellek egy átfogó képet adnak a drogfogyasztás és posztadoleszcencia kapcsolatrendszeréről, és segítenek a kutatási kérdésem megválaszolásában.

Vaskovicsi modell

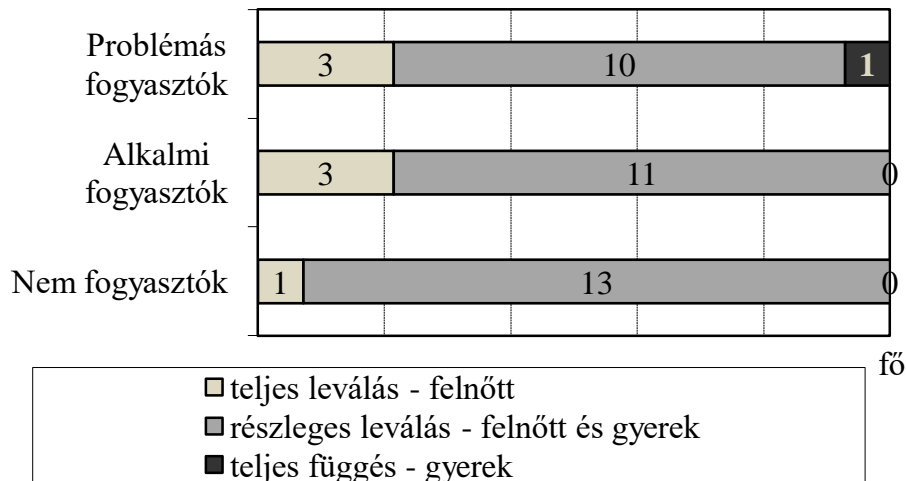
Megvizsgáltam, hogy az egyes drogfogyasztói csoportokban az interjúalanyok közül hányan vannak, akik mind a négy Vaskovics-kritériumnak (elköltözés, anyagi függetlenség, döntéshozatal, öntudatosulás¹) eleget tesznek; mekkora számban fordulnak elő a teljesen függők, azaz akik egyetlen kritériumnak sem felelnek meg; és a részleges leválók, akik egy, kettő vagy három kritériumot teljesítenek. Az eredmények azt mutatják, hogy három-három alkalmi és problémás szerhasználó és egy nem használó vaskovicsi

---

¹ Négy kritériumot vettem alapul, tekintve, hogy az ötödik – a jogi értelemben vett leválás – kritériumnak minden interjú eleget tesz (a kutatás a 18-34 éves populációra irányul).

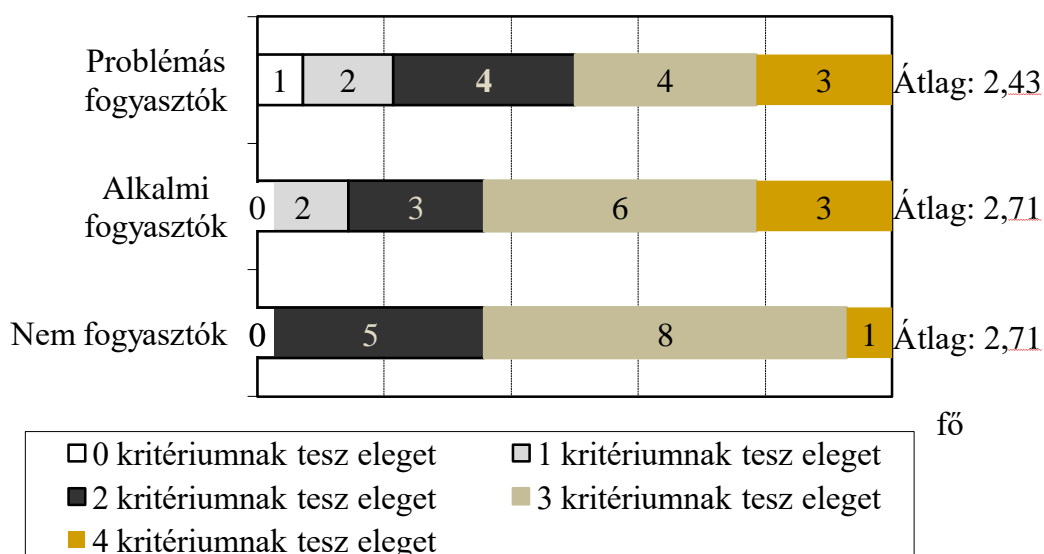
értelemben felnőttnek tekinthető. Egy olyan problémás használó fordul elő, aki teljesen függ a szüleitől. Sem az alkalmi, sem a nem használók körében nem tapasztalható ilyen interjúalany. Az interjúalanyok legnagyobb része - mindhárom drogfogyasztói csoportban - a részleges leválók, azaz vaskovicsi értelemben a posztadoleszcensek körébe tartozik.

2. ábra A Vaskovics-kategóriákban előforduló interjúalanyok száma az egyes drogfogyasztói csoportok szerint, fő (N=42)

Ha azt vizsgálom, mely csoport áll közelebb a teljes függetlenség eléréséhez (átlagosan hány kritériumnak felelnek meg), akkor az egyes csoportok között valamelyest árnyaltabb kép rajzolódik ki. Azt tapasztaltam, hogy a nem fogyasztók és az alkalmi fogyasztók állnak legközelebb ahhoz, hogy vaskovicsi értelemben felnőttek legyenek, és a problémás fogyasztók állnak a legtávolabb a vaskovicsi felnőttiségtől. (A nem használók és alkalmi fogyasztók átlagosan 2,71, a problémás használók pedig 2,43 kritériumnak tesznek eleget.)

3. ábra Az interjúalanyok előfordulása az egyes drogfogyasztói csoportok és a Vaskovics-kritériumoknak való megfelelés száma szerint és a kritériumok átlaga (N=42)

Posztadoleszcencia és drogfogyasztás (PAD) modellje

PAD modell – index alapján

A vaskovicsi modellhez képest a PAD modell valamelyest árnyaltabb képet ad a drogfogyasztás és a posztadoleszcencia kapcsolatrendszeréről, ugyanis ebben a modellben a vaskovicsi kritériumokat kiegészítettem a következő, egyéb posztadoleszcens jellemzőkkel: nem jár iskolába nappali képzésen; dolgozik állandó munkaviszonyban, saját vállalkozásban; tartós kapcsolatban él - házasság, élettársi vagy tartós nem együtt élő kapcsolat; házasságot tervez; gyermeke van; jövőkép: gyerek, család. Továbbá a modellbe helyeztem a pszicho-szociális fejezetben azonosított problémahalmazokat: marginalizálódás, diszfunkcionális családmodell, krízishelyzetek. A szülői háztól való leválás egyes aspektusaiból, valamint a posztadoleszcencia egyéb jellemzőiből egy-egy indexet alakítottam ki: a szülői háztól való leválás és az egyéb posztadoleszcens jellemzők indexét. Ezek ötvözésével hoztam létre a posztadoleszcencia indexet. A pszicho-szociális dimenzióhoz rendelt változókból alakítottam ki a felnőtté válás sérülésének indexét.²

Az alkalmi és nem használók körében ugyanakkora a szülői háztól való leválás indexének értéke. A problémás fogyasztók alacsonyabb értéket mutatnak, ami arra utal, hogy a problémás fogyasztók kevésbé függetlenedtek a szüleiktől a másik két csoporthoz képest. Az egyéb posztadoleszcens jellemzők indexe mentén valamelyest nagyobb különbségek rajzolódnak ki az egyes csoportok között: a legmagasabb érték a nem használók, a legalacsonyabb a problémás fogyasztók esetében figyelhető meg, az alkalmi fogyasztók a másik két csoport között helyezkednek el. A két indexet ötvöző posztadoleszcencia-index szerint legkevésbé a problémás használók, és leginkább a nem használók mutatnak felnőtté válás jeleket. Az alkalmi fogyasztók közvetlenül a nem fogyasztók mögött helyezkednek el.

A felnőtté válás sérülésének indexe azt mutatja, hogy leginkább a problémás fogyasztók, s legkevésbé a nem fogyasztók sérülnek a felnőtté válás során – az előbbi csoportban a legmagasabb, az utóbbi csoportban a legalacsonyabb a mutató értéke. Az alkalmi fogyasztók a két csoport között helyezkednek el.

---

² Az indexeket a következőképpen dolgoztam ki: mindegyik drogfogyasztói csoportban külön-külön a szülői háztól való leválás jellemzőihez tartozó interjúalanyok számának átlagát vettem. Ugyanígy jártam el az egyéb posztadoleszcens jellemzők indexe esetében is. A posztadoleszcencia indexe pedig a szülői háztól való leválás indexnek és az egyéb posztadoleszcens jellemzők indexének az átlaga. Az egyes drogfogyasztói csoportokban a pszicho-szociális dimenzió egyes jellemzőihez tartozó interjúalanyok számának átlaga adja ki a felnőtté válás sérülésének indexét.

1. táblázat A posztadoleszcencia és a drogfogyasztás modellje – index alapján (N=42)

	NEM FOGYA SZTÓK	ALKAL MI FOGYA SZTÓK	PROBLÉ MÁS FOGYA SZTÓK
SZOCIOLÓGIAI DIMENZIÓ			
SZÜLŐI HÁZTÓL VALÓ LEVÁLÁS (VASKOVICS-KRITÉRIUMOK)			
Elköltözött	11	11	10
Anyagilag független	7	9	8
Önállóan hoz döntést	13	13	12
Felnőttnek tartja magát	8	6	4
Szülői háztól való leválás indexe	9,8	9,8	8,5
EGYÉB POSZTADOLESZCENS JELLEMZŐK			
Nem jár iskolába (nappali képzésen)	7	10	12
Dolgozik (állandó munkaviszonyban, saját vállalkozásban)	8	10	2
Tartós kapcsolatban él	9	7	3
Házasságot tervez	3	1	1
Gyermeke van	0	0	4
Jövőkép: gyerek, család	9	3	3
Egyéb posztadoleszcens jellemzők indexe	6,0	5,2	4,2
Posztadoleszcencia indexe	7,9	7,5	6,4
PSZICHO-SZOCIÁLIS DIMENZIÓ			
Problémás viselkedés	5	10	12
Beilleszkedési nehézségek	9	9	4
Diszfunkcionális családi háttér	6	9	11
Krízishelyzetek	9	9	10
Törésekkel sikertelenül megküzdő interjúalanyok száma	0	0	10
Felnőttté válás sérülésének indexe	5,8	7,4	9,4

PAD modell – mintázatok alapján

A fenti modell – tekintve, hogy számokból indul ki – valamelyest sematikusán ábrázolja a vizsgált jelenséget. Így a PAD modellt kialakítottam mintázatok alapján is, amely árnyaltabban mutatja be a posztadoleszcencia és a drogfogyasztás kapcsolatát, és markánsabban szemlélteti a posztadoleszcens jellemzőket. Ez a modell a PAD-index modellhez képest a következőkben különbözik:

- Az index modellben szereplő egyes jellemzőket további alszemponthozalokkal egészítettem ki, amelyeket az alábbi táblázatban szereplő jellemzők mögötti zárójelben tüntettem fel.
- Nem számokat, hanem csillagokat tüntettem fel a modellben, ezzel szemléltetve a hangsúlyeltolódásokat. A több csillag a posztadoleszcencia fokozott jelenlétére, a felnőtté válás fokozott sérülésére utal.
- Színekkel jeleztem az egyes drogfogyasztói csoportok közötti hasonlóságokat, különbségeket. Sötétszürke: az alkalmi fogyasztók a nem használókkal mutatnak

hasonlóságot; világosszürke: az alkalmi fogyasztók a problémás használókkal mutatnak hasonlóságot.

A szociológiai dimenzióban, az alkalmi használók mindegyik (összesen nyolc) jellemző mentén mutatnak posztadoleszcens jellemzőket, kivéve a munkavállalást. A nem használók csak három – anyagi támogatás, döntéshozatal, tanulmányok – témakörben bírnak posztadoleszcens jellemzőkkel, a problémás fogyasztók pedig épp e három változó mentén nem mutatnak posztadoleszcens jellegzetességeket. A többi vizsgált jellemző esetében, bár az alkalmi fogyasztókhöz képest kevesebb témakör mentén, posztadoleszcens jellemzőket mutatnak a problémás fogyasztók.

A szülői háztól való leválás dimenziójánál azt tapasztaltam, hogy mind a három drogfogyasztói csoport mutat posztadoleszcens jellemzőket: az anyagi támogatásban és a döntéshozatalban inkább a nem fogyasztók és alkalmi használók, az elköltözés és öntudatosulás változók mentén az alkalmi és problémás használók bírnak posztadoleszcens jellemzőkkel. A tanulmányokban az alkalmi és nem használók, a munkavállalás, a párkapcsolat és a jövőkép esetében pedig a problémás fogyasztók azok, akik inkább posztadoleszcens jegyekkel bírnak. A problémás használók fiatalabb korban létesítenek tartós kapcsolatot, elkezdenek rendszeresen dolgozni és alacsonyabb az iskolai végzettségük, a nem fogyasztókhöz és az alkalmi használókhöz képest. Azonban jelenleg a problémás használók jelentős részének nincs kereső tevékenysége, párkapcsolata, míg a másik két csoportban az interjúalanyok többsége párkapcsolatban él és kereső tevékenységet folytat. Mindez azt mutatja, hogy a problémás használók hamarabb indulnak el a felnőtté válás útján, az interjúkészítés idején azonban kevésbé mutatnak felnőttiségre utaló jeleket. Más kutatások kimutatták, hogy az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők és alacsonyabb jövedelemmel bírók esetében gyorsabb a felnőtté válás folyamata (Furstenberg et al. 2004), amely jelen vizsgálat eredményeivel is összhangban van - a problémás használókat tekintve - azzal a különbséggel, hogy esetükben visszajára fordult a folyamat és jelenleg legkevésbé ők tekinthetőek felnőttnek.

A pszicho-szociális dimenzióban mindhárom csoport mindegyik jellemző mentén azt mutatja, hogy sérül a felnőtté válás során, azonban a problémás fogyasztók körében ez a jelenség sokkal fokozottabban jelentkezik a másik két csoporthoz viszonyítva. A problémás használók körében azonosított belső jellemzők (megküzdő képesség hiánya, énfunkció gyengesége) és külső tényezők (diszfunkcionális család, marginalizált pozíció, krízishelyzetek) rizikótényezőt jelenthetnek egy egészséges felnőtt én kialakulásában. A nem használók – bár esetükben is tapasztalhatóak a felnőtté válást hátráltató tényezők (diszfunkcionális családi tünetek) – tűnnek leginkább védettnek a személyiségfejlődés, az egészséges felnőtt én kialakulása tekintetében.

Az alkalmi használók a nem használókhöz képest több, a problémás fogyasztókhöz képest kevesebb rizikófaktort mutatnak a felnőtté válás szempontjából. Az alkalmi használók a diszfunkcionális család és a problémás viselkedés tekintetében inkább a problémás használók felé tendálnak. A családi háttér mentén azonban eltérések tapasztalhatóak e két csoport között: míg az alkalmi használóknál egy biztos érzelmi támaszt jelent a család, addig a problémás használók körében ez nem jellemző. Az alkalmi fogyasztók a krízishelyzetek és az azokkal való megküzdés tekintetében a nem használókkal mutatnak hasonló vonásokat. A problémás fogyasztókra a megküzdő képesség hiánya, maladaptív viselkedés, az alkalmi és nem használókra a változásokra, kihívásokra való gyors és adaptív reagálás, a hatékony stresszkezelés, illetve megküzdő

képesség jellemző. Mindez arra utal, hogy inkább az alkalmi és nem használók mutatnak felnőttiségre utaló jeleket.

A mintázatok mentén kialakított PAD modell alapján megállapítható tehát, hogy a nem használók és problémás használók különülnek el markánsan, az alkalmi használók inkább a nem fogyasztókkal mutatnak hasonlóságokat, azonban néhány változó mentén a problémás fogyasztók felé tendálnak. Azt tapasztaltam, hogy leginkább a nem fogyasztók, és tőlük valamelyest lemaradva az alkalmi fogyasztók tekinthetők felnőttnek: inkább mutatnak olyan pszicho-szociális jellemzőket, amelyek elősegítik egy egészséges felnőtt identitás kialakulását. Legkevésbé pedig a problémás fogyasztók mutatnak felnőttiségre utaló jeleket.

2. táblázat A posztadoleszcencia és a drogfogyasztás modellje –mintázatok alapján

	NEM FOGYASZTÓK	ALKALMI FOGYASZTÓK	PROBLÉMÁS FOGYASZTÓK
SZOCIOLÓGIAI DIMENZIÓ			
Szülői háztól való leválás jellemzői			
Elköltözés (szórás+átlagéletkor)		*	*
Anyagi támogatás (anyagilag leginkább függ+bevétel hány %-a)	**	*	
Döntéshozatal (bevonja a szülőket+tanácsot kér)	*	*	
Felnőtt identitás (bizonytalankodók+nincs felnőtt énkép)		*	**
Egyéb posztadoleszcens jellemzők			
Tanulmányok (iskolába jár+képzésben eltöltött évek száma)	*	*	
Munkavállalás (nem dolgozik+gyakran vált munkahelyet+munkavállalás kezdete)			**
Kapcsolat (nincs kapcsolatban+gyakran vált kapcsolatot+kapcsolat kezdete)		*	***
Jövőkép („munka vagy semmi” - család, házasság, gyerek kevésbé jelenik meg)		*	***
PSZICHO-SZOCIÁLIS DIMENZIÓ			
Marginalizálódás			
Problémás viselkedés		*	**
Beilleszkedési nehézségek	*	*	
Diszfunkcionális családi háttér	*	**	***
Nincs jó családi háttér/nincs érzelmi támasz			**
Krízishelyzetek (törések száma)	*	*	***
Törésekkel való megküzdés sikertelensége			***

Mertoni modell

A posztadoleszcenciát mertoni elméletbe (Merton 1938, 1974) ágyazva is megragadható az egyes csoportok közötti eltérés. Ezt a modellt elsődlegesen a felnőtté válás szembeli attitűd és a jövőkép alapján alakítottam ki. Tegyük fel, hogy a cél a felnőtté válás, az eszköz a Vaskovics-kritériumok. Az alkalmi használók sokkal kritikusabban viszonyulnak a felnőtt létezéshez, a jövőképükben kevésbé jelennek meg a szekvenciális életútátmenetek egyes eseményei: a társadalmilag konform felnőtt identitás helyett egy újabb felnőtt képet (önmegvalósítás) tűznek ki célul; kevésbé fogadják el a Vaskovics-kritériumokat (objektív kritériumokat), és helyettük más kritériumokat helyeznek (pl. önismeret-fejlesztés). A nem használók jövőbeli tervei között a standard életútátmenet egyes eseményei (munka, lakás, gyerekvállalás) figyelhetőek meg, azaz inkább képesek a társadalmilag konform felnőtt identitás internalizálására, és inkább képesek elfogadni a Vaskovics-kritériumokat. A problémás fogyasztók pedig mind a felnőtté válás, mint cél, mind a Vaskovics-kritériumok, mint eszköz tekintetében visszahúzó viselkedést tanúsítanak.

3. táblázat A felnőtté válás mertoni dimenzióban való értelmezése

	NEM FOGYASZTÓK	ALKALMI FOGYASZTÓK	PROBLÉMÁS FOGYASZTÓK
Cél: Felnőtté válni	+	++	-
Eszköz: Vaskovics-kritériumok	+	++	-
Mertoni viselkedéstípus	konform	lázázó	visszahúzó

A bevezetőben feltett „A drogfogyasztó posztadoleszcens-e?” kérdésre részben igennel és részben nemmel tudok felelni – a kutatás eredményei alapján. A fenti modellek egyrészt azt mutatják, hogy mind a három csoport mutat posztadoleszcens jellemzőket - megerősítve Somlai (2007, 2013) megállapítását, mely szerint mára tömegével fordulnak elő a posztadoleszcens fiatalok. Jelen vizsgálat eredményei arra engednek következtetni, hogy a posztadoleszcencia egy teljesen önálló életszakasznak tekinthető. A modellek másrészt azt jelzik, hogy mindhárom csoport narratíváiban fellelhetőek olyan tényezők, amelyek sérülést eredményezhetnek a felnőtté válás során. Az egyes csoportok közötti különbség tehát nem a posztadoleszcenciában való érintettség vagy nem érintettség mentén, hanem a posztadoleszcencia intenzitása és a felnőtté válás sérülésében való érintettség mértéke mentén érhető tetten.

A vaskovicsi modell azt mutatja, hogy a nem fogyasztók és az alkalmi fogyasztók állnak legközelebb, és a problémás fogyasztók állnak legtávolabb a vaskovicsi felnőtté válástól. A mertoni modell jelzi, hogy a felnőtté válás elérése, mint cél tekintetében a nem fogyasztók konform, az alkalmi használók lázázó, a problémás fogyasztók visszahúzó magatartást tanúsítanak.

A PAD modell szerint - előfeltevéssel ellentétben - az alkalmi használók a nem használókkal mutatnak inkább hasonló jellemzőket a vizsgált dimenziók mentén, azonban a problémás fogyasztókkal is tapasztalhatóak hasonlóságok. A problémás használók pedig markánsabban elkülönülnek a nem használóktól. A felnőtté válás tekintetében a csoportok

közötti éles határ – mertoni értelemben – nem a társadalmi normának való megfelelés/meg nem felelés, azaz az illegális szerhasználat mentén, hanem sokkal inkább a drogfogyasztás pszichológiai aspektusa, azaz a szerhasználat kontrolláltsága mentén húzható meg a dolgozat elején bemutatott droghasználatot magyarázó posztmodern elméletekkel összhangban – ugyanis ezen elméletek nem a szerhasználat kipróbálására, hanem a szerhasználat kontrolláltságára keresnek magyarázatot.

A problémás fogyasztók hamarabb indulnak el a felnőtté válás útján, azonban – mint ahogy a narratív elemzés mutatja – jellemzően nem saját döntés eredményeként, hanem a kényszerpályán történő mozgás miatt. Azért költöznek el otthonról, mert el kell költözni, azért hozzák meg egyedül a döntést, mert nincsenek jó viszonyban a szüleikkel vagy nem is ismerik őket; azért kezdenek el korán dolgozni, mert anyagilag rászorulnak; azért váltanak gyakran munkahelyet, mert a munkáltató elbocsátja őket stb. Murinkó (2013:25-26) szerint „azok esetében, akiket a szülei anyagilag támogatnak, ez az időszak hosszabb, akik azonban hátrányosabb helyzetben vannak, akik már a tanulmányaik alatt kénytelenek pénzkereső tevékenységet folytatni vagy a tanulást fiatalabb életkorban abbahagyni, hamarabb kilépnek a posztadoleszcens életszakaszból.”

Az alkalmi és nem használók esetében általában nem külső kényszer, hanem belső készítés útján történnek meg a felnőtté válás irányába az első lépések, és a mikrokörnyezet (család, iskola) támogatóbb a felnőtté válásban. A kényszer valamilyen szinten az alkalmi és nem használók körében is jelentkezik a társadalmi anomáliákból fakadóan: a lakásnélküliség, a munkanélküliség, a kedvezőtlen anyagi háttér nem saját döntés, hanem kényszerhelyet eredménye, amely hátráltató tényezőt jelent a felnőtté válás útján. Az ebből fakadó frusztráció, feszültség eltérő magatartásmódokat generálhat, és nagyobb kockázatot jelenthet a deviáns viselkedések szempontjából. A társadalmi anomáliák okán az alkalmi és nem használók körében a középiskola-egyetem átmenet fokozottan válságos időszakként bizonyul, amely - a korábbi megállapításokat megerősítve - felhívja a figyelmet arra, hogy az iskolai átmenet, a felnőttkorba való átmenet szerhasználatától függetlenül nehéz időszak.

A problémás használók „kényszer felnőtté válás” eredménye, hogy jelen pillanatban a PAD modell szerint ők tekinthetők legkevésbé felnőttnek, ők sérülnek leginkább a felnőtté válás útján, és a problémás használók körében a legjellemzőbb a kölcsönös függőség, a leválásra való képtelenség mind a szülők, mind a problémás használók részéről. A problémás használók jellemzően egy krízishelyzetben ragadt, státusz nélküli, „sehol nem levés” állapotban vannak. A problémás szerhasználók esetében a szociális kirekesztés, a munka, iskola stb. világából való izoláltság erős háttértényezője lehet egyrészt a szerhasználat, másrészt a posztadoleszcencia kialakulásának és fennmaradásának, a felnőtt identitás csorbulásának. „A posztadoleszcens élethelyzet önmagában is reprezentálhatja a kirekesztés jelenségét, hiszen olyan megfosztottságot tükröz, amely az önállósodás, a szülői családtól való fizikai-szociális emancipáció folyamatát gátolja, illetve odázza el” (Vingender 2006: 175). Mindezek együttesen - a szerhasználat, a posztadoleszcencia, a szociális kirekesztés - a hátrányos helyzet halmozódását erősítik fel. A problémás fogyasztókkal szemben az alkalmi használók és a nem használók inkább mutatnak felnőttiségre utaló jeleket, esetükben kevésbé tapasztalhatóak identitásfejlődést hátráltató faktorok, továbbá független, harmonikus kapcsolatuk van a szüleikkel. Jelen kutatás eredményei Gázsó, Laki (2006) és Kapitány (2006) megfigyeléseit támasztják alá: a posztadoleszcencia sokkal inkább egy

kényszerpályán mozgó folyamat, amely a hátrányos társadalmi körülmények miatt válik tartóssá.

A kutatás eredményei jelzik, hogy a posztadoleszcens jellemzők a fiatal felnőtt populációban általánosan jelen vannak, és az ezzel járó bizonytalanság, a fentebb említett átmeneti nehézségek szerhasználattól függetlenül tetten érhetőek a fiatalok körében. A posztadoleszcens jellemzők fokozottabb jelenléte azonban elősegítheti a problémás szerhasználat kialakulását. Az eredmények megerősítik azt is, hogy az egészséges énkép, a megküzdő képesség, az önreflexió, az önismeret mind olyan tényezők, amelyek segítenek az átmenet átvészelésében, a felnőtté válásban, illetve abban is, hogy a szerhasználat kontrollált maradjon. Mindez felhívja a figyelmet az önismeretre, a megküzdő képesség fejlesztésére irányuló preventív programok fontosságára. A kutatás eredményei továbbá felhívják a figyelmet arra, hogy mind az elsődleges, mind a másodlagos szocializációs közegnek meghatározó szerepe van az egyén identitásfejlődésében, valamint a droghasználat tekintetében, nem csak serdülőkorban, hanem a középiskola és az egyetemközi átmeneti időszakban is. Ezért fontos lenne, hogy a preventív beavatkozások serdülőkorra, és az egyetem eleji, fiatal felnőttkorra is kiemelt figyelmet fordítsanak.

IV. A TÉMÁBAN VÉGZETT FŐBB PUBLIKÁCIÓS TEVÉKENYSÉG

Arnold P. (2011): Posztadoleszcencia és drogfogyasztás. In: Somlai P., Szabari V. (szerk.): *Kötő-Jelek 2010*. ELTE Társadalomtudományi Kar Doktori Iskola évkönyve, Budapest, 79-113.

Arnold P. (2011): Szülői háztól való leválás és a drogfogyasztás vizsgálata a fiatal felnőtt populáció körében. In: Bauer B., Szabó A. (szerk.): *Arc(talan) nemzedék*. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 185-209.

Arnold P. (2009): Kvalitatív drogkutatások nyári egyetem. *Addictologia Hungarica* 2008/3-4., 313-319.

Arnold P. (2006): Kábítószer-jelenség a 2005-ös írott sajtóban. In: Felvinczi K., Nyírády A., Portörő P. (szerk.) *Jelentés a magyarországi kábítószer-helyzetről 2005*. Szociális és Munkaügyi Minisztérium kiadványsorozata. Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest, 61-64.

Arnold P., Nádas E., Paksi B., Péterfi A., Rácz J., Tarján A. (2009): Problémás amfetamin- és metamfetamin-használat és következményei. In: Felvinczi K., Varga O. (szerk.): *Jelentés a magyarországi kábítószerhelyzetről*. Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Budapest, 69-88.

Arnold P., Németh Á., Zsiros E., Költő A. (2013): Pszichoaktív szerhasználat a HBSC 2010 módszertani háttere és paraméterei tükrében. MAT VI. Országos Kongresszusa, 2013. november 21-23. Siófok. *Addictologia Hungarica*, XII. Supplementum, 4.

- Arnold P., Paksi B. (2011): Kábítószer-problémával foglalkozó civil szervezetek kapcsolatai. *Addictologia Hungarica* IX/4, 253-280.
- Arnold P., Paksi B., Demetrovics Zs. (2010): A „plázázó” fiatalok plázalátogatási és szabadidő eltöltési szokásainak valamint egészségmagatartásának kvalitatív vizsgálata. In: Demetrovics Zs., Paksi P., Dúll A. (szerk.): *Pláza, ifjúság, életmód*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 117-155.
- Arnold P., Zsiros E., Költő A., Huhn Zs., Németh Á. (2013): Iskolai agresszió és pszichoaktív szerhasználat. MAT VI. Országos Kongresszusa, 2013. november 21-23. Siófok. *Addictologia Hungarica*, XII. Supplementum, 4.
- Arnold P., Zsiros E., Költő A., Simon D., Németh Á. (2013): Társas elszigeteltség versus társas aktivitás, mint kockázati tényező a serdülőkorú fiatalok droghasználatában. Magyar Pszichiátriai Társaság XVIII. Vándorgyűlés, Győr. *A határtalan elme korlátai* Absztraktkötet, 4.
- Paksi B., Arnold P. (2010): A jogerősen elítélt fogvatartottak droghasználatára. *Börtönügyi Szemle* 2010/I., 1-23.
- Paksi B., Arnold P. (2009): Speciális populáció drogérintettsége. In: Demetrovics Zs. (szerk.): *Az addiktológia alapjai II*. Eötvös Kiadó, Budapest, 327-382.
- Paksi B., Arnold P. (2007): A magyarországi felnőtt népesség drogérintettsége – új fejlemények. MAT VI. Országos Kongresszusa. 2007. november 22-24. Siófok, *Addictologia Hungarica*, VI. Supplementum 1., 49.
- Paksi B., Arnold P., Demetrovics Zs. (2010): Fiatalok plázalátogatási szokásai és egészségmagatartása: kvantitatív összehasonlító elemzések. In: Demetrovics Zs., Paksi P., Dúll A. (szerk.): *Pláza, ifjúság, életmód*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 73-116.
- Paksi B., Arnold P., Kun B., Demetrovics Zs. (2011): A különböző szerhasználó magatartások kapcsolódása a magyarországi felnőtt népesség körében. *Psychiatria Hungarica*, 26 (4), 258-266.

V. IRODALOM (TÉZISFÜZETBEN FELTÜNTETETT)

- Arnett, J. J. (2004): *Emerging Adulthood: the Winding Road From the Late Teens Through the Twenties*. Oxford University Press, New York.
- Beck, U. (2003): *Kockázat társadalom. Út egy másik modernitásba*. ARTT Századvég, Budapest.
- Coomber, R., McElrath, K., Measham, F., Moore, K. (2013): *Key Concepts in Drugs and Society*. SAGE, Thousand Oaks, CA.
- Demetrovics Zs. (2007): Az addiktológia alapfogalmai. In: Demetrovics Zs. (szerk.): *Az addiktológia alapjai I*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 27-45.
- Demetrovics Zs. (2010): A megszaladás jelenségének szerepe az addiktológiai zavarok értelmezésében. In: Csányi V., Miklósi Á. (szerk.): *Fékevesztett evolúció. Megszaladási jelenségek az emberi evolúcióban*. Typotex, Budapest, 135-160.
- Erikson, E. H. (1968): *Identity Youth & Crisis*. Faber&Faber, London.

- Fact (2010): Egészségkárosító magatartásformák a fiatal felnőttek két csoportjában. Kutatási zárójelentés. Fact Alkalmazott Társadalomtudományi Kutatások Intézete, Pécs.
- Füleki K. (2007): Fordulópontok, jelentős életesemény, átmeneti rítusok. In: Rácz J. (szerk.) *Leszakadók. A társadalmi kirekesztődés folyamata*. Nemzeti Drogmegelőzési Intézet kutatások 5. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 33-47.
- Gaszó F., Laki L. (2004): *Fiatalok az újkapitalizmusban*. Napvilág, Budapest.
- Gennep, A. (2007): *Átmeneti rítusok*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Gábor K. (1995): Az ifjúságkutatás irányai a kilencvenes években. *Educatio*, Vol. 2. 191-207.
- Glaser, B. G. (1978): *Theoretical Sensitivity*. University of California, San Francisco.
- Glaser, B. G., Strauss, A. L. (1967): *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Aldine, Chicago.
- Kapitány B. (2006): Objektív és szubjektív tényezők a felnőtté válás átalakuló folyamatában. Az előadás elhangzott: Andorka Rudolf Emlékkonferencia, Budapest. 2006. október. 9–10.
- Keniston, K. (1968): *Young Radicals*. Harcourt, Brace & World, New York.
- McAdams, D. P. (2008): The Life Story Interview. <http://www.sesp.northwestern.edu/docs/LifeStoryInterview.pdf> [2010.02.10.]
- Merton, R. K. (1938): Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*. 3, 672-682.
- Merton, R. K. (1974): Társadalmi struktúra és anómia. In: Andorka R., Buda B., Cseh-Szombathy L. (1974): *A deviáns viselkedés szociológiája*. Gondolat, Budapest, 45-61.
- Murinkó L. (2013): *Első elköltözés a szülői házból Magyarországon. A szülői ház elhagyásának időzítése, párkapcsolati környezete és családi háttér szerinti különbségei*. KSH NKI, Kutatási jelentései 94., Budapest.
- Paksi B. (2007): A magyar társadalom drogérzékenysége. In: Demetrovics Zs. (szerk.): *Az addiktológia alapjai I*. Eötvös Kiadó, Budapest, 257-297.
- Péley, B. (2002): *Rítus és történet. Beavatás és a kábítószeres létezés módja*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Pikó B. (2005): Ifjúság és modernitás. In: Pikó B. (szerk.) (2005): *Ifjúság, káros szenvedélyek és egészség a modern társadalomban*. Szakmai Forrás Sorozat, Elméletek-Modellek 3. L'Harmattan, Budapest, 11-20.
- Scalia Tomba, G. P., Rossi, C., Taylor, C., Klempova, D., Wiessing, L. (2008): *Guidelines for Estimating the Incidence of Problem Drug Use*. EMCDDA, Lisbon.
- Settlage, C. F. (1944): Childhood to Adulthood: Structural Change in Development Toward Independence and Autonomy. In: Nemiroff, R.A., Colarusso, C.A. (eds.): *New Dimensions in Adult Development*. Basic Books, Inc. Publishers, New York, 26-43.

- Somlai P. (2007): A posztadoleszcsek kora. Bevezetés. In: Somlai P. (szerk.): *Új ifjúság – Szociológiai tanulmányok a posztadoleszcensekről*. Napvilág Kiadó, Budapest, 9-45.
- Somlai P. (2013): *Család 2.0. Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Stone, A. L., Becker, L. G., Huber, A. M., Catalano, R. F. (2012): Review of Risk and Protective Factors of Substance Use and Problem Use in Emerging Adulthood. *Addictive Behaviours*, 37, 747–775.
- Strauss, A. L. (1987): *Qualitative Analysis for Social Scientists*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Székely A., Susánszky É., Ádám Sz. (2012): Fiatalok kockázati magatartása. In: Székely L. (szerk.) *Magyar Ifjúság 2012*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 179-211.
- Vaskovics L. (2000): A posztadoleszcencia szociológiai elmélete. *Szociológiai Szemle* 2000/4, 3-20.
- Vingender I. (2006): Adalékok a droghasználat társadalmi mintázatához. *Addictologia Hungarica* 2006/3. 161-190.
- Zinnecker, J. (1993): Gyermekkor, ifjúság és szociokulturális változások a Német Szövetségi Köztársaságban. In: Gábor K. (szerk.) *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*. Belvedere, Szeged, 29-48.